

**AGRESIA PACIENTOV VOČI SESTRÁM VO VZŤAHU K VYBRANÝM
SOCIO-DEMOGRAFICKÝM FAKTOROM**
**PATIENT AGGRESSION TOWARD NURSES IN RELATION TO THE SELECTED
SOCIO-DEMOGRAPHIC FACTORS**

DIMUNOVÁ Lucia¹, ŽEMLIČKOVÁ Alžbeta²

¹ Ústav ošetrovateľstva, Lekárska fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Košice

² Psychiatrická liečebňa Samuela Bluma, Plešivec

ABSTRAKT

Východiská: Agresia je multifaktoriálne podmienený fenomén vyskytujúci sa v súčasnej klinickej praxi. Ohrozuje zdravie a činnosti sestier, ktoré sú vystavované rôznym prejavom agresívneho správania zo strany pacientov.

Cieľ: Zistiť, či existuje vzťah medzi prítomnosťou a formami agresie hospitalizovaných pacientov voči sestram z hľadiska socio-demografických ukazovateľov ako je vek a dĺžka klinickej praxe sestier.

Metodika a súbor: Zber dát bol realizovaný pomocou sebaopisovacej škály Výskyt Agresie Pacientov voči Sestram (VAPS). Súbor tvorilo 219 sestier pracujúcich na psychiatrických pracoviskách v Slovenskej republike. Priemerný vek sestier bol 44,03 ($\pm$ 9,70) rokov a priemerná dĺžka klinickej praxe 15,58 ($\pm$ 11,12) rokov.

Výsledky: Z celkového súboru malo osobnú skúsenosť z rôznymi formami agresie pacientov 97,2 % sestier v období posledného roka výkonu ich profesie. Najčastejšie udávali sestry frekvenciu verbálnych útokov zo strany pacientov (96,8 %), nasledovala telesná agresia bez použitia útočnej zbrane (83,1%). Agresiu s použitím útočnej zbrane a kontaktnými formami sexuálnej agresie deklarovalo 22,8 % sestier. Potvrdil sa významný vzťah medzi jednotlivými formami agresie voči sestram v súvislosti s ich vekom. Vyšší výskyt agresie identifikovali sestry vo vekovej kategórii do 35 rokov a 46 a viac rokov. V súvislosti s dĺžkou praxe uvádzali vyššiu frekvenciu výskytu jednotlivých foriem agresie podľa VAPS sestry s praxou nad 25 rokov.

Záver: Vek sestier a dĺžka ich klinickej praxe sa javia ako faktory, ktoré môžu ovplyvňovať výskyt rôznych foriem agresie pacientov voči sestram. Pritomnosť agresie pacientov voči sestram je významným rizikovým faktorom pracovného prostredia sestier, ktorému je potrebné aj naďalej venovať pozornosť.

Kľúčové slová: Agresia pacientov. Formy agresie. Sestry. Vek. Dĺžka praxe

ABSTRACT

Background: Aggression is a multifactorially conditioned phenomenon emerging in a current clinic practice. Aggression endangers health a work activities of nurses, who are exposed to various expressions of aggressive behaviour of patients.

Aim: To examine whether there is a relationship between the occurrence and the forms of aggression of hospitalised patients toward nurses in terms of demographic indicators such as the age and length of work.

Methodology and sample: Data collection was implemented by means of the self-assessment scale: Violence and Aggression of Patients Scale (VAPS). The sample comprised 219 nurses, who

working on psychiatric wards in Slovakia. The mean age of nurses was 44.03 ($\pm$ 9.70) years and the average length of work was 15.58 ($\pm$ 11.12) years.

Results: In a total sample of 97.2 % nurses had personal experience of various forms of aggression over the past year of their profession. Most often, nurses reported the frequency of verbal attacks by patients (96.8 %). 83.1 % of nurses reported physical aggression without the use of assault weapons. 22.8 % of nurses declared aggression with the use of assault weapons and contact forms of sexual aggression. The relationship between different forms of patient aggression and age of nurses was proved to be significant. Nurses aged up to 35 years and 46 and over identified higher rates of aggression. In relation to the length of practice, nurses with a practice of over 25 years reported a higher frequency of occurrence of each form of VAPS aggression.

Conclusion: The age of nurses and length of work appear to be factors that may affect the appearance of different forms of patient aggression towards nurses. The incidence of patient aggression towards nurses is a significant risk factor for nurses' working environments, which should continue to be addressed.

Keywords: Patient aggression. Forms of aggression. Nurses. Age. Length of work experience

ÚVOD

National Institute for Health and Care Excellence (NICE, 2015) charakterizuje agresiu ako rozsah správania alebo akcií, ktoré môžu poškodiť, ublížiť alebo zraniť inú osobu, či už fyzicky alebo verbálne bez ohľadu na to, či je poškodenie skutočne trvalejšie alebo či je zámer úmyselný. Látaľová (2013, s. 10) uvádza, že „agresia je definovaná ako nepriateľské, zraňujúce alebo deštruktívne správanie často spôsobené frustráciou“. Agresiu možno klasifikovať podľa rôznych meradiel, napr. podľa cieľa (voči sebe, voči okoliu), podľa druhu agresie (slovná, fyzická, priama, nepriama) alebo podľa príčin (napr. vyplývajúca z ochorenia).

Sestry sú častejšie vystavované rôznym prejavom agresívneho správania zo strany pacienta v porovnaní s inými zdravotníckymi pracovníkmi (Lepiešová, Nemčeková, 2013, s. 173). Dôvodom je skutočnosť, že sestry sú s pacientmi v priamom kontakte počas ich hospitalizácie v súvislosti

s poskytovaním kontinuálnej zdravotnej starostlivosti. Výskyt fenoménu agresie je multifaktoriálne podmienený, vznikajúci na báze interakcií medzi sestrou a pacientom, tiež vplyvom prostredia, osobnosti pacienta, vzťahom medzi sestrou, pacientovými príbuznými a pod. (Kačmárová et al., 2014; Edwards et al., 2014). Príčiny vzniku agresie môžu byť rôzne, jednak na strane pacienta a taktiež môžu vzniknúť aj zo strany sestier. Príčiny z pohľadu pacienta sú zväčša sprevádzané samotným ochorením, keď je agresia ako prejav alebo dôsledok. Agresia pacientov voči sestram môže nastať aj ako dôsledok správania sa sestier. Pri výkone svojej profesie sú sestry vystavované pracovnej záťaž, na ktorú vplyvajú psychické, fyzické a behaviorálne rizikové faktory (Dimunová et al., 2018). Najčastejšie sa hovorí o nepravidelnom pracovnom rytme, nedostatočnom technickom vybavení, nízkom zárobku, nedostatočnej motivácii, vyrovnávaním sa s emocionálnymi potrebami pacientov, či dodržiavaním multikultúrnych odlišností pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti (Sováriová Soósová, Varadyová, 2012; Gerlichová et al., 2013; Obročníková, Majerníková, 2018; Raková, 2018; Červený et al., 2019). Dopady agresie negatívne vplyvajú na psychickú a fyzickú pohodu sestier, ich motiváciu, pracovnú spokojnosť a následne aj na kvalitu poskytovanej ošetrovateľskej starostlivosti (Fertaľová, 2017; Gurková et al., 2015; Stevenson et al., 2015; Zamboriová, Simočková, 2014; Lepiešová, Nemčeková, 2013).

CIEĽ

Cieľom nášho výskumu bolo zistiť, či existuje súvislosť medzi vybranými socio-demografickými faktormi (vekom sestier, dĺžkou klinickej praxe) a prítomnosťou jednotlivých foriem agresie zo strany hospitalizovaných pacientov, s ktorými majú sestry pracujúce na psychiatrických pracoviskách najčastejšie skúsenosti za obdobie posledného roka v rámci poskytovania ošetrovateľskej starostlivosti.

Súbor

Výber respondentov bol zámerný, súbor tvorilo 219 sestier pracujúcich v Slovenskej republike. Zараďujúcim kritériom do súboru boli: klinická prax minimálne jeden rok, pracovné zaradenie sestera na psychiatrickom oddelení. Celkovo sa do výskumu zapojilo jedenásť psychiatrických pracovísk: Hronovce, Levoča, Pezinok, Šurany, Plešivec, Predná Hora OLÚP, Veľké Zálužie, Kremnica, Rimavská Sobota, Bardejov, Košice. Súbor tvorilo 200

(91,3 %) žien a 19 (8,7 %) mužov. Priemerný vek celého súboru bol 44,03 ($\pm 9,70$) rokov. Súbor sme rozdelili do troch kategórií: sestry do 35 rokov 37 (17 %); sestry vo veku 36–45 rokov 88 (40 %) a sestry vo veku 46 a viac rokov 94 (43 %). Priemerná dĺžka klinickej praxe bola 15,58 ($\pm 11,12$) rokov. Taktiež sme si rozdelili súbor do troch kategórií: prax v psychiatrickom zariadení do 10 rokov 96 (44 %); od 11 do 25 rokov 79 (36 %) a 26 rokov a viac 44 (20 %). Dôvodom rozdelenia súboru podľa dĺžky praxe do týchto kategórií bol predpoklad, že vnímanie agresie pacientov na základe skúseností môže byť rozdielne. Ak sa tento predpoklad potvrdí, bude možné navrhnúť konkrétne odporúčania pre sestry s určitou dĺžkou praxe, resp. navrhnúť preventívne intervencie pre cieľovú skupinu.

Metodika

Zber dát bol realizovaný pomocou sebaopisovacej škály VAPS – Výskyt Agresie Pacientov voči Sestram od autoriek Lepiešovej a Nemčekovej (2009), ktorý pozostáva z 11 položiek opisujúcich rôzne formy agresie zo strany pacientov. Sestry posudzujú ako často sa stali objektom uvedených prejavov agresie v období posledného roka výkonu ich praxe. Ich odpovede sú hodnotené na základe 6-bodovej frekvenčnej škály od 1 (nikdy) po 6 (vždy). Čím vyššie bolo skóre VAPS, tým častejší bol sestrami deklarovaný výskyt incidentov agresie zo strany pacientov voči ich osobe. Faktorovou analýzou boli extrahované 3 faktory (subškály) korešpondujúce s týmito formami agresie: a) slovná agresia (VS) – ohováranie, neoprávnené obviňovanie, urážky, nadávky, zastrašovanie, vyhrážky, slovné poznámky sexuálneho charakteru; b) telesná agresia bez použitia útočnej zbrane (VT1) – oplŕtie, uhryznutie, poškriabanie, štipanie, strkanie, hodenie predmetov, facka, úder päťou, kopnutie; c) telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuálnej agresie (VT2) – škrtenie, napadnutie ostrým predmetom, bodnutie, telesný kontakt so sexuálnym zámerom, sexuálne napadnutie. Využitie sebaopisovacej škály VAPS bolo realizované so súhlasom autorky. Cronbach alpha VAPS v nami sledovanom súbore mala hodnotu 0,83.

Rozdaných bolo celkovo 225 dotazníkov, ich návratnosť bola 97 %, t. j. 219 dotazníkov. Distribúvanie a zber dotazníkov prebiehal prostredníctvom poštových služieb. Zber empirických údajov uskutočnený od augusta do novembra 2016.

Na štatistickú analýzu dát bol použitý štatistický program Statistica 8.0. Analýzu dát sme realizovali prostredníctvom deskriptívnej a induktívnej štatistiky. V rámci jednotlivých položiek škály VAPS sme zisťovali priemerné skóre (M) a smerodajnú odchýlku (SD). Na zisťovanie rozdielov medzi vybranými skupinami sestier sme použili parametrický F-test, Post – hoc test, ANOVA na hladine významnosti $\alpha = 0,05$.

VÝSLEDKY

Z celkového súboru sestier pracujúcich na psychiatrických pracoviskách bolo v období posledného roka výkonu ich povolania konfrontovaných s výskytom agresie 213 (97,2 %) sestier.

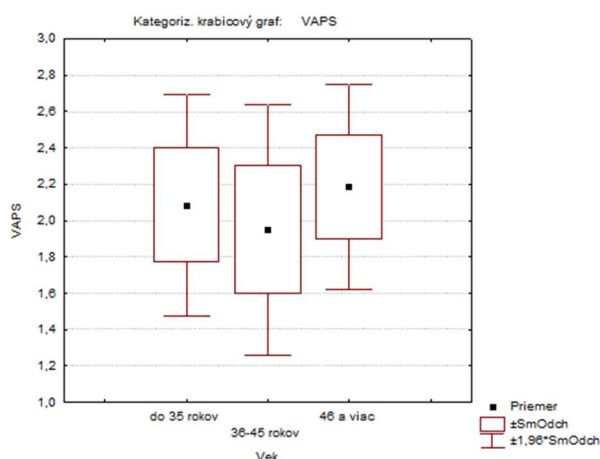
Nakoľko našim cieľom bolo zistiť, či existuje súvislosť medzi vybranými socio-demografickými faktormi (vekom sestier, dĺžkou klinickej praxe) a výskytom jednotlivých foriem agresie zo strany hospitalizovaných pacientov, uvádzame na úvod výhodnejšie hodnoty sebaopisovacej škály VAPS, ktoré uvádzajú autorky Dimunová, Žemličková (2019).

Najčastejšiu skúsenosť mali sestry so slovnými formami agresie – subškála VS (priemerné skóre 2,66), následne s telesnou agresiou bez použitia útočnej zbrane – subškála VT1 (priemerné skóre 2,20) a najmenej často boli konfrontované s telesnou agresiou s použitím útočnej zbrane a kontaktnými formami sexuálnej agresie – subškála VT2 (priemerné skóre 1,30). V rámci slovnej formy agresie – subškála VS, sa sestry stretávajú najfrekvencovanejšie s formami, akými sú urážky a nadávky (priemerné skóre 3,26) a neoprávneným obviňovaním (priemerné skóre 3,01). V rámci subškály VT1 – telesná agresivita bez použitia útočnej zbrane sa stretávajú najčastejšie s formami, ktorými sú opľutie, uhryznutie, poškriabanie (priemerné skóre 2,50). S telesnou agresiou s použitím útočnej zbrane a kontaktnými formami sexuálnej agresie – subškála VT2 sa stretávajú najmenej (priemerné skóre 1,30).

Formy agresie hospitalizovaných pacientov voči sestram v súvislosti s vekom sestier

V rámci štatistickej analýzy sme zisťovali, či frekvencia výskytu jednotlivých foriem agresie hospitalizovaných pacientov voči sestram súvisí s ich vekom. Prostredníctvom jednofaktorovej analýzy rozptylu ANOVA (na úrovni $\alpha = 0,05$) sme zaznamenali v rámci celkového hodnotenia škály VAPS

hodnoty ANOVA (Sheffe) $F = 3,082$; $p = 0,045$. Výsledky testu nám potvrdili, že vek predstavuje faktor, ktorý môže ovplyvňovať výskyt rôznych foriem agresie pacientov voči sestram na pracovisku, t. j. sestry rôznych vekových kategórií deklarovali štatisticky významný rozdiel vo výskyte agresie na pracovisku ($p = 0,0479 < 5\%$). Vyššiu frekvenciu výskytu sledovaných foriem agresie potvrdili sestry vekovej kategórie 46 a viac rokov, najnižšiu naopak sestry vo veku 36–45 rokov. Celkovo sestry vo vekovej kategórii 36–45 rokov udávali signifikantne nižší výskyt agresie voči nim v porovnaní so sestrami do 35 rokov ($p = 0,020$), a aj v porovnaní so sestrami nad 46 a viac rokov ($p = 0,000$) (Graf 1).

Graf 1 Vek sestier a výskyt rôznych foriem agresie pacientov voči sestram

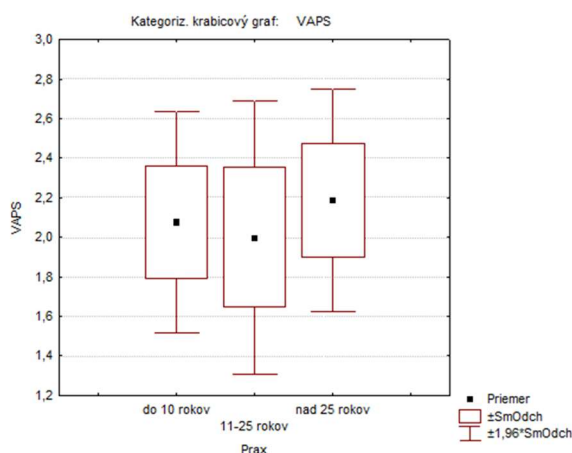
Formy agresie hospitalizovaných pacientov voči sestram v súvislosti s dĺžkou praxe sestier

Ďalšou sledovanou premennou bola dĺžka klinickej praxe. Prostredníctvom jednofaktorovej analýzy rozptylu ANOVA (na úrovni $\alpha = 0,05$) sme hodnotili vzťah medzi dĺžkou praxe sestier a výskytom rôznych foriem agresie hospitalizovaných pacientov voči nim. Signifikantné vzťahy sa potvrdili na úrovni jednotlivých subškál. Vysoko významné signifikantné rozdiely medzi skupinami sestier s rôznou dĺžkou praxe ($p < 1\%$) sa potvrdili na úrovni subškál VT1 a VT2 ($p = 0,000283$ v prípade subškály VT1, resp. $p = 0,0000$ pre subškálu VT2).

Výsledky Post-hoc testu preukázali, že v prípade subškály VT1 (telesná agresia bez použitia útočnej zbrane) existujú významné rozdiely medzi skupinami sestier s praxou na psychiatrii v rozmedzí 11–25 rokov a praxou nad 25 rokov ($p = 0,000322$), pričom vyššiu mieru výskytu vykazujú služobne staršie sestry, nad 25 rokov praxe.

V prípade subškály VT2 (telesná agresia s použitím útočnej zbrane a kontaktné formy sexuálnej agresie) to boli rozdiely medzi skupinami sestier s praxou nad 25 rokov a oboma ďalšími skupinami ($p = 0,00005$, resp. $p = 0,00000$), pričom častejší výskyt agresie deklarujú služobne najstaršie sestry.

Vyššiu frekvenciu výskytu jednotlivých foriem agresie podľa VAPS uvádzali sestry s dlhšou praxou na psychiatrii (s praxou nad 25 rokov), najnižšiu sestry s praxou 11–25 rokov. Štatisticky vysoko významné rozdiely potvrdili aj výsledky F-testu ANOVA ($p = 0,004842 < 0,01$). Post hoc test na celej škále VAPS potvrdil významnosť medzi skupinami sestier s praxou v rozmedzí 11–25 rokov a praxou nad 25 rokov (Graf 2).

Graf 2 Dĺžka praxe sestier a výskyt rôznych foriem agresie pacientov voči sestram

DISKUSIA

Násilie a agresia pacientov voči sestram je súčasťou ošetrovateľskej praxe vo všetkých klinických odboroch (Lepiešová, Nemčeková, 2013). Viaceré domáce (Zrubcová, 2011; Jankechová et al., 2015; Miklovičová, Kristová, 2015) i zahraničné štúdie (Spector et al., 2014; Pekurinen et al., 2017; Schablon et al., 2018) potvrdili výskyt tohto fenoménu v podmienkach klinickej praxe.

Zistenia uvedené v rámci výsledkov nášho výskumu uvádzajú skutočnosť, že z 219 sestier pracujúcich v psychiatrických zariadeniach malo 213 (97,2 %) osobnú skúsenosť s rôznymi formami agresie pacientov voči nim. Podobné zistenie uvádzajú Tomagová et al. (2016), keď 98,6 % sestier malo skúsenosť s agresiou pacientov za posledný rok výkonu praxe. Podobne v štúdiu Pekaru (2013) realizovanej v Českej republike, do ktorej sa zapojilo

896 zdravotníckych pracovníkov, z toho 500 sestier, sa potvrdila v 90 % prítomnosť agresie zo strany pacientov voči zdravotníckym pracovníkom (Pekara, 2013). Uvedené zistenia vnímame ako alarmujúce údaje.

Pai, Lee (2011) poukazujú na dĺžku odbornej praxe ako jeden z protektívnych faktorov v prevencii a manažmente agresie pacientov. Našu pozornosť sme zamerali na zistenie, či existuje významný vzťah medzi výskytom agresie pacientov voči sestram z hľadiska vybraných socio-demografických ukazovateľov ako je vek sestier a dĺžka ich praxe. Týmto ukazovateľom sme sa rozhodli venovať aj napriek tomu, že sme nenašli množstvo štúdií, ktoré by podrobne tieto vzťahy popisovali. V nami sledovanom súbore sa potvrdil významný vzťah v prípade oboch premenných. Celkovo sestry vo vekovej kategórii 36–45 rokov udávali významne nižší výskyt agresie voči nim v porovnaní so sestrami do 35 rokov a sestrami nad 46 a viac rokov. Táto skutočnosť nás môže viesť k potrebe zamerať sa na prevenciu v podobe supervízie, copingových stratégií, seminárov alebo nácviku praktických zručností zvládania agresie pacientov voči sestram práve pre vekovú kategóriu sestier od 36 do 45 rokov. Vyššiu frekvenciu prítomnosti jednotlivých foriem agresie vykazovali sestry s praxou nad 25 rokov, najnižšiu sestry s praxou 11–25 rokov. Naše zistenia nie sú v zhode s výsledkami štúdie Tomagovej et al. (2016), kde sa štatistický vzťah z hľadiska veku a dĺžky praxe u sestier nepotvrdil. Hrindová, Magurová (2011) interpretujú, že napriek skúsenostiam a dlhoročnej praxi na psychiatrickom oddelení, až 70 % sestier považuje za najnáročnejšie ošetrovanie agresívneho pacienta.

ZÁVER

Agresia pacientov voči sestram je reálne prítomná v ošetrovateľskej praxi, čo potvrdzujú aj výsledky nášho výskumu. V nami sledovanom súbore sa potvrdil výskyt agresie hospitalizovaných pacientov na psychiatrických pracoviskách voči sestram v rôznych formách. Taktiež sa potvrdilo, že vek sestier a dĺžka ich odbornej praxe predstavujú faktor, ktorý môže ovplyvňovať výskyt rôznych foriem agresie pacientov voči sestram v klinickej praxi. Na základe zistených údajov si dovoľíme vysloviť myšlienku, že je potrebné sledovať aj socio-demografické charakteristiky v súvislosti s agresiou pacientov voči sestram. Fenoménu agresie pacien-

tov voči sestram je venovaná značná pozornosť odborníkov v celosvetovom meradle. V Európe pôsobí organizácia European Violence in Psychiatry Research Group, ktorej členskú základňu tvoria prevažne sestry. Činnosť tejto organizácie je jednou z možností prevencie agresie voči zdravotníckym pracovníkom.

Limitácie výskumu

Prezentované údaje o výskyte agresie pacientov voči sestram predstavujú subjektívne hodnotenie sestier interpretované prostredníctvom škály VAPS a nie sú podložené hláseniami incidentov agresie zo strany pacientov v dotknutých zdravotníckych zariadeniach.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- DIMUNOVÁ L., MOHNYÁNSZKI F., RAKOVÁ J. *Pracovná záťaž v profesii sestry*. Praha: powerprint, 2018. 73 s. ISBN 978-80-7568-097-6.
- DIMUNOVÁ L., ŽEMLIČKOVÁ A. Patients aggression towards nurses on psychiatric wards. *Ošetrovatelstvo: teória, výskum, vzdelávanie*. 2019; 9 (1): 31-35.
- ČERVENÝ M., SIAKI L.A., MCGEE P. et al. Perception of European nurses of culturally-appropriate health care – a cross-sectional study. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*. 2019; 25 (1): 27-32.
- EDWARDS K.L., OUSEY K., WARELOW P. et al. Nursing and aggression in the workplace: A systematic review. *British Journal of Nursing*. 2014; 32(12): 653-659.
- FERTAĽOVÁ T. *Psychiatrické ošetrovatelstvo*. Prešov: A – print, 2017. 172 s. ISBN 978-80-89721-27-6.
- GERLICOVÁ K., MASTILIAKOVÁ D., KŠIŇANOVÁ M. Poskytovanie kultúrnej odlišnej ošetrovateľskej starostlivosti v zdravotníckych zariadeniach. *Zdravotnícke listy*. 2013; 1 (1): 78-87.
- GURKOVÁ E., GÁLLIKOVÁ D., ŽIAKOVÁ K. et al. Patient aggression and job satisfaction among Austrian nurses in selected health institution. *Ošetrovatelstvo: teória, výskum, vzdelávanie*. 2015; 5 (1): 6-12.
- HRINDOVÁ T., MAGUROVÁ D. Pripravenosť sestier na špecifické intervencie ošetrovateľskej starostlivosti o pacienta s duševným ochorením. *Molisa 8: Medicínsko – ošetrovateľské listy Šariša*. 2011. 18-27.

- JANKECHOVÁ M., KONIČEKOVÁ J., KOLLÁROVÁ L. Riziká práce sestry s agresívnym pacientom v ZSS. *Sborník V. ročník. Jihlavské zdravotnícké dny 2015 "Propojení teorie a bezpečné praxe"*. 2015; 126-132.
- KAČMÁROVÁ M., GURKOVÁ E., ČELOVSKÁ L. et al. Predictors of attitudes of nurses towards patient aggression. *Ošetrovatelstvo: teória, výskum, vzdelávanie*. 2014; 4 (1):16-23.
- LÁTALOVÁ K. *Agresivita v psychiatrii*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2013. ISBN 978-80-247-4454-4. 240 s.
- LEPIEŠOVÁ M., NEMČEKOVÁ M. Násilie a agresivita voči sestram pri výkone povolania. *Sociológia*. 2013; 45 (2):172-194.
- LEPIEŠOVÁ M., NEMČEKOVÁ M. Metodologické problémy výskumu násilia voči sestram. *Teória, výskum a vzdelávanie v ošetrovatelstve a v pôrodnej asistencii*. 2009; 175-185.
- MIKLOVIČOVÁ E., KRISTOVÁ J. Agresivita v podmienkach ošetrovateľskej praxe. *Sborník V. ročník. Jihlavské zdravotnícké dny 2015 "Propojení teorie a bezpečné praxe"*. 2015; 210-217.
- NATIONAL INSTITUTE FOR HEALTH AND CARE EXCELLENCE (NICE) Violence and Aggression: Short-Term Management in Mental Health, Health and Community Settings. [online], 2015, NICE Guideline, NG10. [cit. 2019-06-03]. Available on: <https://www.nice.org.uk/guidance/ng10>.
- OBROČNÍKOVÁ A., MAJERNÍKOVÁ E. *Analýza pracovnej záťaže sestier*. Prešov: PU v Prešove, FZO, 2018. 100 s. ISBN 978-80-555-1975-3.
- PAI H.C., LEE S. Risk factors for workplace violence in clinical registered nurses in Taiwan. *Journal of Clinical Nursing*. 2011; 20 (9-10): 1405-1412.
- PEKARA J. Násilí ve zdravotnictví. *Praktický lékař*. 2013; 96 (6): 264-268.
- PEKURINEN V., WILLMAN L., VIRTANEN M. et al. Patient Aggression and the Wellbeing of Nurses: A cross-sectional survey study in psychiatric and non-psychiatric setting. *Int J Environ Res Public Health*. 2017; 14 (10): 1245-1259.
- RAKOVÁ J. Participácia sestier na prevencii a aktivitách v oblasti podpory zdravia. *Zborník vedeckých prác - Zdravie-hybná sila ošetrovateľstva bez hraníc*. 2018; 199-209.

- SCHABLON A., WENDELER D., KOZAK A. et al. Prevalence and Consequences of Aggression and Violence towards Nursing and Care Staff in Germany – A Survey. *Int J Environ Res Public Health*. 2018; 15(6): E1274.
- SOOSOVÁ SOOSOVÁ M., VARADYOVÁ A. Stres v práci sestry a možnosti jeho redukcie. *Monitor medicíny SLS*. 2012; 10 (1-2):18-22.
- PECTOR P.E., ZHOU Z.E., CHE X.X. Nurse exposure to physical and nonphysical violence, bullying, and sexual harassment: A quantitative review. *International Journal of Nursing Studies*. 2014; 51 (1): 72-84.
- STEVENSON K.N., JACK S.M., O'MARA L. et al. Registered nurses' experiences of patient violence on acute care psychiatric inpatient units: an interpretive descriptive study. *BMC Nurs*. 2015; 14: 35.
- TOMAGOVÁ M., BÓRIKOVÁ I., LEPIEŠOVÁ M. et al. Nurses' experience and attitudes towards inpatient aggression on psychiatric wards. *Cent Eur J Nurs Midw*. 2016, 7 (3): 462-469.
- ZAMBORIOVÁ M., SIMOČKOVÁ V. Sociálna spôsobilosť u zdravotníckych pracovníkov pri efektívnom zvládaní záťažových situácií. *Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie - Teória, výskum a vzdelávanie v ošetrovatel'stve*. 2014; 333-342.
- ZRUBCOVÁ D. Agresívny pacient na psychiatrických oddeleniach. *Sborník z mezinárodní konference. Jihlavské zdravotnícke dny 2011*. 2011; 728-732.